

Vargonų meistrai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje

Mindaugas Paknys

*Kultūros ir meno institutas,
Tilto 4, 2001 Vilnius, Lietuva*

Šiame straipsnyje stengiasi surinkti tiek istoriografijoje, tiek istoriniuose šaltiniuose minimus meistrus, pabaigoje pateikiant jų paminėjimus arba trumpus gyvenimo ir veiklos aprašymus (51 pozicija). Atkreipiamas dėmesys į vargonų paplitimą ir vargonininkus jau XVI a. LDK, XVII a. minimus vargonų dydžių pavyzdžius; atskirai aptariamos XVII–XVIII a. šaltiniuose minimos vargonų kainos. Vilniuje XVIII a. išsiskiria trys vyravusios liuteronų giminės (Zelle, Scheel ir Jantzon). Straipsnyje keliamos problemos gali būti naudingos ateityje plačiau tyrinėjant tiek vargonų istoriją, tiek LDK muzikinę kultūrą.

Raktažodžiai: vargonai, vargonų meistrai, vargonininkai, LDK bažnytinis menas, LDK muzikinė kultūra

Su padėka straipsnį skiriu kolegai ir vargonininkui Liudui Jovaišai

PROBLEMA IR LITERATŪRA

Vargonai į LDK pateko kartu su krikščioniška kultūra. Jų paplitimas krašte daugiausiai priklausė nuo Bažnyčios veiklos. Šio straipsnio problematikos „taikinyje“ atsiduria ne patys vargonai, bet juos įrengę meistrai. Nors literatūroje vargonų meistrų problematika ir nebuvo atskirai aptarinėjama, jų pavardės minimos gana dažnai. Karts nuo karto jos aptinkamos ir rašytiniuose šaltiniuose. Šiame straipsnyje stengiasi surinkti skelbtas ir neskelbtas žinutes apie vargonų meistrus, kartu nurodant tam tikrus apibendrinimus arba tolimesniems tyrinėjimams aktualias problemas.

Iki šiol du autoriai pateikė surinktas žinutes apie LDK vargonų meistrus. Eusebiuszas Łopaciński¹ nurodė 13 vargonų meistrų, dirbusių 1652–1795 m., pavardes. Tiesa, dėl keleto nurodytų asmenų galima rimtai suabejoti, ar tai vargonų meistrai, ar tik vargonininkai. Michałas Brensztejn² pateikė 23 vargonų meistrų pavardes, bet daugelį nurodo buvus tik vargonininkais. Pagal chronologiją daugiausia jo nurodytų meistrų tenka XVIII a. II ir XIX a. I pusėms. Žinučių apie vargonų meistrus randame ir įvairiose vargonams skirtose studijose. Vilniaus vargonais susidomėta dar XIX a., ir bene anksčiausias

tam skirtas straipsnis yra parašytas J. Galiczo³. Jis pateikė keleto Vilniaus bažnyčių vargonų aprašymus: Katedros, Šv. Jono, dominikonų Šv. Dvasios, basųjų karmelitų Šv. Teresės, karmelitų Šv. Jurgio ir bernardinų Šv. Mykolo. Konradas Kaveckas⁴ bene pirmasis surinko ir apibendrino spausdintuose šaltiniuose aptinkamas žinutes apie vargonus ir jų meistrus. Tiesa, informaciją jis rinko tik nuo XVII a. II pusės. Jonas Matusas⁵, atvirkščiai, pateikė duomenų apie ankstyvąją LDK muzikinės kultūros laikotarpį, apibūdinamas ir vargonų paplitimo laiką, ir reikšmę. Panašios problemos, tik tyrinėjant skirtingus laikotarpius, sprendžiamos ir kiek vėlesniuose Zenono Ivinskio ir A. Ciechanowieckio straipsniuose⁶. Pagrindine atskirų straipsnių ir studijų tema vargonų įrengimas ir jų meistrai tapo visai neseniai. Be enciklopedinių straipsnelių⁷, paminėtina keletas specialių vargonų paplitimo tyrimų, pradėtų visų pirma lenkų tyrinėtojų. Gerardas Mizgalskis⁸ aptarinėjo vargonų ir vargoninės muzikos paplitimą Lenkijos ir Lietuvos valstybėje. Jerzis Gołosas⁹ savo studijoje pirmą kartą pabandė apibendrinti vargonų tipus ir vargoninę muziką. Į lietuvišką medžiagą pastarojoje studijoje dėmesį atkreipė ir ją papildė Povilas Reklaitis¹⁰. J. Gołoso darbą tęsė Ewa Smulikowska¹¹, atsisakydama vargonų muzikos tyrinėjimo, tačiau kreipdama

daugiau dėmesio į pačią vargonų charakteristikų tipologiją. Studijoje pirmą kartą išsamiausiai aptariama bendra Lenkijos ir LDK teritorijoje statytų vargonų tipologija pagal prospektų formas, puošybą, ikonografiją, pateikiamos žinutės apie dirbusius vargonų meistrus ir ankstyviausius minimus veikiančius vargonus. Artūro Grickevičiaus¹² daugiausiai iš spausdintų šaltinių surinkta medžiaga apie vargonus katalikų bažnyčiose taip ir liko diplominio darbo rėmuose. Prie apibendrinančių priskirtina ir Vladzimiro Nevdacho¹³ studija. Joje stengiamasi aptarti Baltarusijos vargonų statybą nuo ankstyviausių paminėjimų iki XX a. pradžios (1914 m.) Baltarusijos ir bendrame Vakarų Europos kultūros kontekste. Studijoje pateikiami vertingi vargoninės muzikos tyrinėjimai. Tiesa, nors medžiaga čia rinkta tik iš spausdintų šaltinių, neišvengta daugelio apmaudžių klaidų. Nepaminėtos liko konkrečių vargonų tyrinėjimų studijos¹⁴.

VARGONŲ NAUDOJIMAS IR VARGONININKAS

Žinios apie pirmuosius vargonus LDK labai menkos. Iš esmės iki pat XVI a. apie vargonų naudojimą beveik nieko nėra žinoma. Veikiausiai pradėję plisti kaip krikščioniškos kultūros atributas, vargonai visų pirma buvo statomi bažnyčiose. Visgi dažnai pasitaikantis aiškinimas, jog vargonai privalėjo būti dėl to, kad buvo statomos bažnyčios, tėra toks pat nevirtas, kaip aiškinimas, jog kiekvienas pakrikštytas lietuvis tuoj pat tapdavo doru kataliku. Žinių stoka šiuo atveju nei patvirtina, nei paneigia vargonų buvimą. Juk dar XVII a. pradžioje toli gražu ne visos LDK bažnyčios turėjo pozityvus, o tai liudija, kad vargonų paplitimas LDK bažnyčiose nebuvo staigus.

Dauguma autorių XV a. II pusę vieningai skelbia vargonų plitimo pradžią LDK. Tuo metu minimas pirmasis Vilniaus pranciškonų vargonininkas – Petras (1468 m.). XVI a. I pusėje vargonų bei vargonininkų minima dar daugiau. Ne kiekvienoje bažnyčioje tuo metu jau buvo vargonai ir jais grojantis vargonininkas, bet, atrodo, kad daugelio vienuolynų bažnyčių ir Katedros mišiose jau nuolat buvo pritariama vargonais.

Didelės įtakos vargonų statybai turėjo katalikiškoji Reforma – XVI a. II pusėje – XVII a. pradžioje vargonai įrengiami daugelyje bažnyčių. Kartu su vargonais buvo pasirūpinama ir vargonininko išlaidų užtikrinant patarnaujančio asmens buvimą prie bažnyčios. Tokios fundacijos LDK bažnyčioms ypač dažnos XVI a. pabaigoje – XVII a. pradžioje. Jose kartais minimi esantys ar net seniai įrengti vargonai. Štai 1595 m. balandžio 10 d., skirdami nuolatinį išlaikymą vargonininkui prie parapinės bažnyčios, Alytaus suolininkai minėjo, kad nuo seno bažnyčioje esantys vargonai apgriuę ir juos dabar tvarko vargonininkas¹⁵. Beje, XVI a. pabaigoje ir XVII a.

pradžioje pastatomi ir pirmi itin puošnūs vargonai, žavėję amžininkus (Vilniaus Katedroje, Vilniaus bernardinų, Vilniaus Šv. Jonų, Kretingos bernardinų bažnyčiose).

XVII a. viduryje vizitacijų apklausose atsiranda žinių apie bažnyčioje naudojamus vargonus. Susidaryti vientisą vaizdą apie LDK plitusių vargonus galima tik nuo XVII a., kruopščiai peržiūrėjus išlikusius inventorius ir vizitacijas. Tiesa, norint tiksliai suskaičiuoti, kiek tuo metu LDK skambėjo vargonų, tos informacijos neužteks, bet apibendrinti galima. Tuo tarpu XVIII a. tų pačių šaltinių pateikiamos žinios padėtų apskritai surinkti duomenis apie beveik visų bažnyčių vargonus.

Minėtus teiginius pailiustruosime tik keliomis žinutėmis apie vargonus, buvusius įvairiose bažnyčiose XVII a. Paprastai pozityvo dydis įvairavo nuo keleto balsų iki 12. Štai 1633 m. Vilniaus vyskupijos vizitacijoje minima, kad Slucke buvo 7 balsų, Tuchnoviece – 10, o Liachovičiuose, Knyšyne ir Goniondze – po 12 balsų¹⁶. 1653 m. Volkovyske minimas net 14 balsų pozityvas¹⁷. Žemaitijos bažnyčiose vargonai buvę kiek kuklesni, tačiau štai 1643 m. dižiulėje Šiaulių bažnyčioje irgi minimas 12 balsų pozityvas¹⁸.

Atskirai reikėtų patyrinėti valdovo ir didikų dvaruose naudojamus vargonus. Ankstyviausias klavikordas aptinkamas ne bažnyčioje, bet Vytauto dvare XV a. pradžioje. Iš tikrųjų ne tiek Bažnyčia buvo uoliausia vargonų užsakytoja, kiek konkretūs didikai, įsigydavę vargonus savo reikmėms arba dovanodavę konkrečioms bažnyčioms. Manytina, jog vargonai dvaruose dažniausiai būdavo maži, lengvai kilnojami, todėl galėjo keliauti kartu su dvaro šeimininku ar būti paskolinti. Antai Aleksandras Chodkevičius laiške Šklovo vietininkui Mikołajui Tłuchowskiui 1591 m. spalio 29 d. minėjo, kad vargonėlius turįs paskolinti Volkovysko pakamariui²⁰. Atrodo, jau XVII a. jie nebuvo retenybė ir miestiečių inventoriuose. 1698 m. medicinos daktaro Paweło Mellerio inventoriuje Vilniuje minimi portatyviniai vargonai. XVIII a. pabaigoje jie minimi ir vargonų meistro Nicolaus Jantzono turto surašyme²⁰.

Vargonininkas buvo neatsiejamas nuo vargonų. Jo užsiėmimo nevaržė luomų apribojimai: Bažnyčios tarnautoju galėjo būti ir bajorai (amatu verstis bajorams būdavo draudžiama). Vargonininkų užmokesčiai dažnai įvairuodavo ir priklausė nuo užimtumo. Štai keletas pavyzdžių: 1675–1676 m. Derečino dominikonai vargonininkui mokėjo vos po 60 auksinų į metus, Jonišio vargonininkas 1711 m. gaudavo 120 timpų per metus, Slonimo bernardinų bažnyčios vargonininkui 1736 m. sumokėta 80 auksinų, o Paporčių dominikonų vargonininkui 1770–1772 m. mokėta po 100 auksinų per metus²¹. Daugiau mokėta Vilniuje: jau XVIII a. pradžioje Šv. Petro ir Pauliaus

bažnyčios vargonininkas gaudavo po 100 auksinų už metų ketvirtį²². Tiesa, vargonininko išlaikymas dažnai būdavo užtikrinamas fundacija, skiriant bažnyčiai aptarnaujančiam vargonininkui žemės. Todėl iš anksto sutartos išlaikymo sąlygos, nuo kurių priklausė ir užmokesčio dydis, nebuvo vienodos.

Kartais vargonininkai būdavo paskatinami papildomais atlygiais. Štai 1628 m. spalio 11 d. Vilniaus kapitula skyrė nemažą 10 kapų grašių vienkartinį paskatinimą Katedros vargonininkui Stanislovui Babskiui²³. Pasitaikydavo, kad dėl vargonininkų aplaidumo kentėdavo ir vargonai: 1675 m. Žarėnų vizitacijoje paminėta, kad bažnyčios vargonai sugadinti dėl vargonininko kaltės²⁴. 1782 m. surašytame Pieršajų bažnyčios inventoriuje nurodyta, kad 1775 m. čia vargonai buvo naujai suremontuoti, tačiau jau 1781 m. vienas vargonininkas, jausdamas pyktį (gal pavydą?) kitam parapijos vargonininkui, instrumentą sugadino²⁵. Regis, konkurencinė kova tarp vargonininkų kartais įgaudavo nesveiką formą.

Jau nuo XVII a. vidurio vargonai paprastai įrengiami chore, virš įėjimo, arba balkonėlyje, šalia presbiterijos. Tačiau, matyt, būdavo atvejų, kai vargonai statyti tiesiog bažnyčios navoje. 1644 m. Kėdainių vizitacijoje nurodoma naujai įrengtus 7 balsų vargonus „dėlei geresnio skambesio“ (!) užkelti ant kolonų šalia sienos²⁶. Čia derėtų pastebėti, kad bažnyčiose dažnai buvo tenkinamasi abejotinos kokybės vargonais, o vizitatoriai nuolat nurodydavo jų trūkumus.

VARGONŲ UŽSAKYMAI IR ATLIKIMAS

Iš kur atvykdavo pirmieji vargonų meistrai ir kur jų ieškodavo pirmųjų LDK vargonų užsakovai, nėra tiksliai žinoma. Istoriografijoje plačiau jau buvo minėta Karaliaučiaus aplinkos įtaka daugiausia Vilniuje XVIII a. II pusėje įrengiamiems vargonams²⁷ bei tuometinių vargonų panašumas ne tik į Karaliaučiaus, bet ir Pamario bei Varmijos vargonus²⁸. Tuo tarpu Prūsijos įtaka LDK pastebima ir anksčiau. Jau 1715 m. Klecko bažnyčios klebonas, kviesdamas meistrą Dominiką Tarkiewiczų dirbti į bažnyčią, o ne užsakydamas vargonus Karaliaučiuje, labai įdomiai argumentavo: „pirkdamas tokį pozityvą Karaliaučiuje neišsimokėčiau ir 1000 auksinų“²⁹. Šiuo atveju nulėmė piniginiai motyvai, kokiais dar buvo vadovautasi – nežinoma. 1739 m. Didžiosios Vaverkos bažnyčios inventoriuje pažymėta, kad sugedęs pozityvas atiduotas taisyti į Karaliaučių³⁰. 1740 m. Rudaminos bažnyčios aprašyme minima, jog neseniai gautas naujas pozityvas iš Karaliaučiaus³¹. Kaip ir daugelyje amatų, čia buvo jaučiama ir Vilniaus (centro) įtaka³². XVIII a. II pusėje vargonų meistrystė, atrodo, buvo jau gana plačiai paplitęs amatas. Meistrų buvo galima rasti ne tik centruose. Pieršajų bažny-

čios vargonų remontui 1775 m. meistras buvo pakviestas iš Žemaitijos, o 1781 m. tiems patiems vargonams remontuoti – iš Molodečno³³.

Vargonų kainos skirtingu laiku irgi įvairavo. Žinoma, jos daugiausia priklausė nuo dydžio ir nuo kokybės; įrengimo ar net remonto kaina galėjo labai svyruoti. Geri vargonai kainavo panašiai kaip puošnaus altoriaus įrengimas ar didelio varpo išliejimas. Štai po 1610 m. gaisro Vilniaus Katedroje valdovas Zigmantas Vaza naujiems vargonams skyrė net 3.000 auksinų³⁴. Provincijos bažnyčiose būdavo įrengiami paprastesni vargonai. Pateiksime keletą kainų pavyzdžių. 1633 m. minima, kad Goniondze nauji 12 balsų vargonai įrengti už 500 auksinų, o mažas regalas – už 30³⁵. Šeduvoje 1648 m. už 10 balsų vargonus klebonas sumokėjo 1.000 auksinų³⁶. Tuoj po 1668 m. nemaži vargonai įrengti Alvite, kurių pastatymas kainavo 1.400 auksinų³⁷. O štai 1675 m. Vilniaus pranciškonai sudarė sutartį su Mareku Wendtu didžiuliams vargonams įrengti, kurie vienuoliams turėjo kainuoti net 4.000 auksinų³⁸. Įdomios išlaidų sąskaitos pateikiamos Joniškių vizitacijos surašymo pabaigoje. Čia suminėtos visos vargonų įrengimui 1712–1714 m. reikalingos medžiagos, papildomai meistrui už darbą sumokėta 1.500 timpų³⁹. Prieš 1721 m. Žeimių bažnyčiai naujai pirktas 4 balsų pozityvas kainavo 250 auksinų, 1725 m. Lentupio klebono įrengti vargonai – 300 timpų, o Žemaitkiemio bažnyčioje 1726 m. įrengtas 6 balsų pozityvas kainavo 300 auksinų⁴⁰. 1750 m. naujoje Tverų bažnyčioje įrengti vargonus kainavo 500 timpų, o 1751 m. Jeziorų bažnyčioje puikūs 6 balsų vargonai kainavo vos 400 auksinų⁴¹. 1764 m. Lazdijuose pastatyti nauji 8 balsų vargonai už 1.300 auksinų⁴². Visgi brangiausi vargonai įrengiami Vilniuje: 1751–1754 m. pastatyti Vilniaus liuteronų bažnyčios vargonai kainavo 1.995 auksinus⁴³, brangiausiai 1764–1767 m. kainavo Vilniaus bernardinų didieji vargonai, už kurių įrengimą meistrui sumokėta 7.640 auksinų⁴⁴. Įdomiausia, kad tai bene pirmieji vargonai, kuriems skiriamos išlaidos ir už jų kasmetinę priežiūrą⁴⁵.

VARGONŲ MEISTRAS. VILNIAUS MEISTRAI

Daugiausia informacijos apie vargonų meistrus suteikia straipsnio pabaigoje surinktos žinutės apie LDK XVI–XVIII a. dirbusius meistrus. Ankstyviausios žinios apie šiuos meistrus aptinkamos XVI a., tačiau tuomet dar jie dažnai tapatinami su vargonininkais. Panašu, kad tuomet vargonininkai atlikdavo ir vargonų remonto ar net įrengimo darbus. Atrodo, vargonų meistro terminas dažniau imtas vartoti tik po J. Koppelmano veiklos Vilniuje XVI a. pabaigoje. Iš tikrųjų skirtingos vargonų meistro ir vargonininko profesijos išsiskiria jau XVI a. Pirmoji įtraukta į III Lietuvos statutą tarp laisvo meistro statuso

profesijų. Jei vargonininkas visų pirma susaistytas su konkrečiais vargonais ir nuolatine vieta, tai vargonų meistras – keliaujantis ir muzikinio instrumento remonto ar įrengimo užsakymų ieškantis ar bent nuo jų priklausantis amatininkas. Stokojant tvirtesnių žinių galime tik spėlioti, kad XVI a., dar trūkstant užsakymų, dažnas vargonininkas išmanė tuo metu gana nesudėtingą instrumentą, tačiau pagausėjus užsakymų atskiri meistrai specializavosi aptarnauti vargonus.

Keliaujančio vargonų meistro statusas išlieka visą LDK laikotarpį. Tai susiję tiek su darbo specifika (patogiau remonto ar pastatymo darbus atlikti instrumento nuolatinio stovėjimo vietoje), tiek su nedideliu meistrų paplitimu. Geriausi meistrai apsidavė Vilniuje, tačiau kiti, atrodo, ieškodavo smulkesnių užsakymų provincijose. Daugelis XVI ir XVII a. I pusės vargonų meistrų tikriausiai buvo atvykę atlikti tik konkretų užsakymą (gal kelis). Tačiau nuo XVII a. II pusės Vilniuje buvo ir nuolat gyvenančių vargonų meistrų.

Vilnius – LDK politinis ir ekonominis centras – nuolat traukė visų meistrų didžiausią dėmesį. Todėl natūralu, kad vargonų meistrai taip pat siekė apsigyventi Vilniuje. Didžiausias miestas su dideliu bažnyčių ir vienuolių skaičiumi, valdovo ir daugelio didikų rezidencijomis garantavo ne tik nuolatinius užsakymus, bet ir greičiausią meistro vardo išplitimą po provinciją. Tačiau atrodo, kad nuolatiniam darbui čia meistrai apsigyveno tik XVII a. I pusėje. Tai liudytų dar ir XVI a. pabaigoje Vilniuje dirbęs puikus meistras H. Koppelmannas, įrengęs vargonus Vilniaus Katedrai (o gal ir vienalaikį bernardinų bažnyčios instrumentą), tačiau greitai palikęs sostinę. Tai patvirtina vėlesnių žinių apie meistrą stoka, nors jo giminaitė, tikriausiai duktė, ištekėjo ir pasiliko Vilniuje visam laikui⁴⁶.

Bene pirmas aukšto lygio (tiesa, vienintelis tai liudijantis šaltinis – su juo sudaryta pelninga statybų sutartis) nuolat Vilniuje gyvenęs meistras – M. Wendtas buvo apsigyvenęs sostinėje XVII a. II pusėje. Gali būti, jog jau tuomet Vilniuje vargonų meistrystės rinkoje galėjo įsigalėti vienos giminės monopolis. Tik kad M. Wendto giminaičiai (Janas ir Jerzis) nepasirodė pakankamai tam pajėgūs. Viena giminė tarp Vilniaus vargonų meistrų išivyrauja tik XVIII a.

Istoriografijoje buvo minėtas „Celių“ ar „Šelių“ giminės Vilniuje bei su ja susigiminiavusių Jantzonų viešpatavimas vargonų meistrystėje. Tikriausiai pavardžių panašumas lėmė apmaudžią ir ilgai kartojamą klaidą. Dažnai „Celiai“ ir „Šeliai“ dėl savo pavardžių panašaus skambėjimo istoriniuose tyrinėjimuose buvo laikomi tos pačios giminės atstovais. Iš tikrųjų Vilniuje XVIII a. dirbo susigiminiavę Zelle (tėvas Arendtas Gerhardtas bei jo sūnūs Michaelis

ir Paulus Gerhardtas) ir Jantzonai (tėvas Nicolaus buvo vedęs Anną Elisabeth Zellin ir sūnus Friedrichas Samuelis). Tuo pat metu Vilniuje buvo įsitvirtinusi ir dar viena giminė – Scheelių (tėvas Joachimas Friedrichas ir sūnus Johanna Friedrichas). Plačiau informacija apie vargonų meistrus pateikiama straipsnio gale biogramose⁴⁷. Čia galima apsiriboti tik keletu pastabų. Nėra žinoma, iš kur į Vilnių atvyko Zelle giminė, tačiau vėlesnės Vilniaus magistratui paliudijo savo vokišką kilmę. Iš Hamburgo atvyko N. Jantzonas, iš Prūsijos – M. Drygalskis, vokiškos kilmės buvo ir Joachimas F. Scheelis (iš Mecklemburgo kunigaikštijos). Kitas dalykas, kad būtent atvykę meistrai vyravo Vilniaus vargonų užsakymų rinkoje visą XVIII a. Jei ir galime įtarti kai kurių meistrų (pvz., L. Klimowicziaus) vietinę kilmę, tai jų veikla arba visai nepastebima, arba labai menka. Galbūt, kaip ir dauguma vargonų meistrų, užsakymų jie daugiausia ieškojo provincijoje, kur vargonų įrengimas kur kas mažiau dokumentuotas. Dar apie konfesinę vargonų meistrų priklausomybę. Visos trys sostinėje vyravusios giminės priklausė Vilniaus liuteronų bendruomenei. Tuo tarpu užsakomieji darbai dažnai vykdavo ir katalikų bažnyčiose ar vienuolynuose. Religinis pakantumas Vilniuje XVIII a. istoriografijoje nenutylėtas⁴⁸. Puikiems meistrams būdavo „atleidžiamas“ religinis nuklydimas⁴⁹. Todėl neuostabu, kad būtent katalikų bažnyčios, daugiausia užsakydamos vargonų įrengimo darbų Vilniuje, naudojo kitos konfesijos meistrų paslaugomis. Stebina tik, kad daugiau nei pusę amžiaus katalikai užsakovai buvo visiškai patenkinti ir nesistengė pakviesti vargonų meistrų katalikų į Vilnių. Tai neabejotinai liudija dirbusių meistrų aukštą kvalifikaciją.

Straipsnio pabaigoje pateikiamos LDK XVI–XVIII a. dirbusių vargonų meistrų (48 meistrų ir 3 pameistrių) trumpos biogramos. Skliausteliuose nurodomos kitos šaltiniuose ar istoriografijoje dažnai aptinkamos rašybos formos.

Vargonų meistrai

Antoni, bernardinus. Pradėjo statyti vargonus Wartyje (Lenkija), bet nebaigęs mirė; minima, jog atvykęs iš Vilniaus. Vargonus po jo mirties baigė bernardinus Klemensas Łapińskis⁵¹.

Balcer. 1677 m. minimas Vilniuje kaip M. Wendto pameistras⁵¹.

Bartel. 1646 12 16 Kauno dominikonai sudarė su juo sutartį, kuria meistras išsipareigojo padaryti 7 balsų pozityvą⁵².

Bohdanowicz Jakub. 1794 12 28 Vilniuje prisiekė imperatorei⁵³.

Borkewicz Karol. 1795 m. minimas Vilniuje kaip kilęs iš Žemaitijos⁵⁴.

- Budard.* Minimas tarp Vilniaus magistrato mokesčių mokėtojų 1702 m.⁵⁵.
- Casparini (Kasparyni) Dominik Adam.* Istoriografijos sukurtas ir istorinio pagrindo neturintis asmuo, kuriam priskiriama visa grupė vargonų, 1759–1776 m. įrengtų Prūsijoje, Varmijoje ir LDK. Pagal analogijas su kitais vargonais jam priskiriami Drujos bernardinų bažnyčioje 1762–1767 m. statyti vargonai⁵⁶. Apie 1770 m. pastatė vargonus Širvintų bažnyčioje⁵⁷, 1770–1776 – Polocke⁵⁸, 1776 m. – Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų bažnyčioje⁵⁹.
- Casparini (Kasparyni) Adam Gotlieb (1715–1788).* Prūsijos kunigaikščio dvare tapo privilegijuotu vargonų meistru nuo 1742 vasario 15⁶⁰. Minimas kaip Prūsijos kunigaikščio dvaro vargonų meistras, dirbantis Vilniuje (1775 09 20 įpareigojo advokatą Lidertą tvarkyti jo reikalus Karaliaučiuje⁶¹). Vilniuje 1775 m. dirbo prie evangelikų reformatų vargonų⁶². Istoriografijoje jam priskiriami 1775 m. Tytuvėnų bernardinams pastatyti vargonai⁶³.
- Dowska Piotr.* Kaip vargonų meistras (?) minimas byloje, kurioje 1694 m. Vilniuje apskundė J. Wendtą, jog šis nepadaręs jam pozityvo⁶⁴.
- Drygalski Mateusz.* Buvo kilęs iš Prūsijos, liuteronas. 1763 04 12 Vilniaus Šv. Ignoto bažnyčioje vedė katalikę Anną Cathariną Maltezan. Vienas iš liudininkų buvo Vilniaus Šv. Jonų bažnyčios choro vadovas Leo Rokolańskis⁶⁵. Minimas mokantis mokesčius 1765 m. Vilniuje (turėjo mokėti 1 aukštiną)⁶⁶.
- Frelch Paweł.* 1767 m. jam už vargonų padarymą ir įrengimą Alsėdžių bažnyčioje sumokėta 190 muštų talerių (arba 1.900 timpų). Šaltinyje įvardytas kaip puikus meistras (*arcydoskonały orgamajster*) katalikas iš Kuldygos⁶⁷. Galbūt tapatintinas su iš Braunsbergo kilusiu vargonų meistru Paulu Froelichu, turėjusiu dirbtuves Fromborke, dirbusiu 1735–1759 m.⁶⁸.
- Galander Johann.* 1712 m. už 250 muštų talerių pastatė vargonus Jonišio bažnyčioje, o 1735 11 18 minimas kaip krikštatėvis Vilniaus liuteronų bažnyčioje⁶⁹. Galbūt tas pats (minimas be vardo) 1742 m. naujai pastatytai Tverų bažnyčiai įrengė 7 balsų pozityvą, už kurį sumokėta 600 timpų⁷⁰.
- Grolnig Andrzej (?– 1652).* Minimas 1652 m. miręs tarp Vilniaus protestantų⁷¹.
- Grys (Griz, Griese) Jacob (Jakub) Philippus (~ 1762–?).* Minimas dar 1780 05 26, kai buvo apklaustas kaip M. Zelle pameistris, apkaltinus meistrą vagiant alavą iš Vilniaus Laterano kanauninkų⁷². Krikštatėvis tarp Vilniaus evangelikų liuteronų 1786–1795 m. 1790 10 14 (būdamas 28 metų) susituokė su Anna Gertruda Alschleger (~ 1778–1801), su kuria 1791 ir 1792 m. krikštijo dukras Anną Caroliną ir Ludvicą Jacobiną⁷³. 1794 m. Vilniuje prisiekė imperatorei⁷⁴.
- Herbatowski.* 1785 m. pastatė vargonus Polocko dominikonų bažnyčioje⁷⁵. Galbūt jis Wawrzyniec Herbatowski, dirbusio Lenkijoje XVIII a. I pusėje, giminaitis⁷⁶.
- Harmazelyg (Hermanzelik, Hermonzelyg de Cracovia; Stanisław Zelik, Warpąski).* 1510 m. paėmė 12 auksinų iš Vilniaus kustodo už vargonų statybą, bet žadėtu laiku instrumento nepadarė⁷⁷.
- Jakub.* 1677 m. minimas Vilniuje kaip M. Wendto pameistris⁷⁸.
- Jantzón (Janson, Jansonas) Fryderych Samuel (1764–?).* Vilniaus vargonų meistro N. Jantzono sūnus. Minimas Vilniuje kaip krikštatėvis tarp evangelikų liuteronų nuo 1787 metų. 1793 10 31 vedė Johanną Susanną Kaslofin, su kuria 1794 m. krikštijo sūnų Michaelį Friederichą, o 1796 m. – dukrą Susanną Gertrudą⁷⁹. 1794 m. prisiekė Vilniuje imperatorei. Tikriausiai jis (nurodomas be vardo) padarė vargonus naujai Minsko vyskupijos katedrai (po 1798 m.)⁸⁰.
- Jantzón (Janson, Jansonas) Nicolaus (Mikalojus) (?– 1793).* Kaip vargonų statybų pameistris pirmą kartą minimas Vilniaus liuteronų bendruomenėje 1752 m. Tuomet paaukojo 3 auksinus 24 grašius naujai įrengiamiems vargonams liuteronų bažnyčioje⁸¹. 1764 12 19 prisiekė miesto pilietybę Vilniaus magistratui, minėdamas, jog kilęs iš Hamburgo⁸². Dirbo Vilniaus bernardinams: 1764 m. pasirašė sutartį, įsipareigodamas įrengti vargonus bažnyčioje, vienuolių chore. 1770 m. apsiėmė juos prižiūrėti. Už darbą ir išlaikymą sumokėta 9.000 auksinų⁸³. 1765 m. įrengė vargonus Linkuvos karmelitų bažnyčioje⁸⁴, 1783 m. – Budslavlio bernardinų bažnyčiai⁸⁵. Minimi jo įrengti vargonai (apie 1785 m.) dominikonų Rožanystoko (Gardino pav.) bažnyčioje⁸⁶. Mirė 1793 m. Vilniuje. Tarp jo daiktų minimas 90 auksinų įvertintas klavikordas ir vargonėliai, įkainoti 800 auksinų⁸⁷. Dar plg. N. Johansohn.
- Johansohn Nicolaus.* Minimas krikštatėviu Vilniaus liuteronų bažnyčioje, 1756 07 14 krikštijant Johanno Christopho Seyferto sūnų. Daugiau neminimas, tačiau gali būti, jog tai tas pats tuo metu pas Vilniaus liuteronus minimas N. Jantzónas⁸⁸.
- Joseph.* Minimas (*organorum structor et magister*) kaip Krokuvos miestietis, 1545 m. atvykęs dirbti į Vilniaus valdovo rūmus⁸⁹.
- Jurewicz (Jurkiewicz ?) Joannes Casimirus.* 1708 m. įsirašė į Šv. Martyno broliją Vilniuje⁹⁰. Galbūt tapatintas su vargonų meistru Jurkiewiczziu, perdurbusiu vargonus Radviliškyje po 1710 m. (už darbą sumokėta 13 talerių ir 2 timpos)⁹¹.
- Kielski Joannes.* 1668 07 12 įsirašė į Šv. Martyno broliją kaip vargonų statybos pameistris; vėliau iš Vilniaus išvyko⁹².

- Klimowicz Ludwik*. 1752 m. aukojo naujai Vilniaus liuteronų bažnyčioje įrengiamiems vargonams 3 auksinus ir 24 grašius; galbūt minimas kaip katalikas (*Roem[enisch ?] Orgelbauer*)⁹³. Kartą minimas Vilniaus liuteronų bendruomenėje 1654 08 24 krikštijant J. F. Scheelio sūnų Johanną Friederiką⁹⁴. Kartu su J. F. Scheeliu 1761 05 29 sudarė sutartį įrengti Vilniaus Šv. Kotrynos bažnyčios vargonus už 3.000 auksinų⁹⁵. Minimas Vilniaus mieste: 1765 m. mokesčių surašyme (turėjo mokėti 2 auksinus), o 1794 m. prisiekė Vilniuje imperatorei⁹⁶.
- Koppelman (Kopelman) Hans (Joannes)*. Prieš atvykdamas į Vilnių, 1583–1585 m. dirbo Gdanske⁹⁷. Vilniaus katedroje 1595–1596 m. įrengė puikius vargonus⁹⁸. Galbūt sietinas taip pat su puikių Vilniaus bernardinų bažnyčios vargonų įrengimu XVI a. pabaigoje.
- Kragolius (Crapolius) Cornelius*. Vienas Šv. Martyno brolijos Vilniuje steigėjų ir narys (min. kaip *ein Orgelbauer*) nuo 1604 m.⁹⁹. Tikriausiai tas pats minimas Vilniuje kapitulos jurisdikijoje 1632–1648 m.¹⁰⁰. Mirė greičiausiai prieš 1655 m., nes tuo metu dėl karo su Maskva iš Vilniaus į Karaliaučių pabėgo tik jo dukra (?) Gertruda¹⁰¹.
- Lebiecki Franciszek*, bernardinai. 1668 m. remontavo po karo su Maskva nukentėjusius Vilniaus bernardinų bažnyčios vargonus¹⁰².
- Lochman Andreas*. 1665 m. Vilniaus magistratė surašytas jo kilmės aktas, minimas jo tėvas – Vilniaus gyventojas Petrus¹⁰³.
- Lorens*. E. Łopaciński minimas 1663 m. Vilniaus surašyme kaip vargonų meistras, mokantis 12 auksinų. Dažnai minimas 1663–1669 m., bet tik kaip vargonininkas, be to, iš tikrųjų mokėjo tik 12 grašių¹⁰⁴.
- Łowżański*, vargonininkas, vargonų meistras. 1708 08 20 Drujos dominikonai už berniuko apmokymą ir pozityvo suderinimą jam sumokėjo 40 auksinų ir 15 grašių (pozityvas padarytas Vilniuje 1705 m.). 1713 05 28 tam pačiam už pozityvo remontą sumokėta 40 auksinų¹⁰⁵.
- Marcin*, vargonų meistras. Minimas kaip vienas vargonų meistrų (dviejų ar trijų?), 1750–1752 m. padariusių Nesvyžiaus benediktinių bažnyčioje didžiuosius vargonus¹⁰⁶.
- Olszyński (Orszyński) Józef*, bernardinai. 1735 m. greičiausiai jis (minimas kaip Vilniaus bernardinai) statė vargonus Vilniaus Šv. Jono bažnyčioje¹⁰⁷. Galbūt tas pats (minimas kaip vargonų meistras bernardinai) remontavo mažąjį pozityvą Nesvyžiaus benediktinių bažnyčioje 1736 09–1737 03¹⁰⁸. 1737 m. restauravo Vilniaus bernardinų bažnyčios vargonus, taip pat pastatė jiems pozityvą Šv. Bonaventūro koplyčioje¹⁰⁹. Pagal 1740 m. sutartį įrengė 10 balsų vargonus Vilniaus bonifratrams už 1.000 auksinų¹¹⁰.
- Pantzner Johann Michael*. Su juo 1752 01 14 Radvilos sudarė Slucko dvare nuolatinio darbo sutartį. Pinigai mokėti iki 1757 05 26¹¹¹.
- Pawłowski Jan*. 1791m. remontavo vargonus pranciškonams Vilniuje, už tai jam 1791 12 20 sumokėti 36 auksinai¹¹². 1794 m. Vilniuje prisiekė imperatorei¹¹³.
- Pokłowski Bartłomej*. 1705 06 04 Kobylniko klebonas už vargonų (1685 m. dovanotų Jerzio Kozielo) remontą jam sumokėjo 13 talerių. Už remontą 1716 m. ten pat jam sumokėti 8 taleriai¹¹⁴.
- Sidorowicz Bazyli*. 1794 m. Vilniuje prisiekė imperatorei¹¹⁵.
- Scheel Johann (Jan) Friedrich* (1754–1808). Vargonų meistro J. F. Scheelio vyriausias sūnus, vargonų meistro L. Klimowicziaus krikštasūnis. 1786 08 Vilniuje susituokė su auksakalio Ernsto Wiberso 25-erių metų dukra Elisabeth, su kuria susilaukė trijų vaikų: Johanno Friedricho (1787), Catharinos Ludowicos (1790) ir Johanno Benjamins (1792)¹¹⁶. 1789 m. Vilniaus magistratui rekomendavo lipdytoją Piotrą Brodzki iš Gardino¹¹⁷. 1794 m. Vilniuje prisiekė imperatorei Kotrynai¹¹⁸. Mirė Vilniuje¹¹⁹.
- Scheel Joachim Friedrich* (?–1782). 1752 m. paaukoko Vilniaus liuteronų bažnyčioje įrengiamiems vargonams 24 auksinus ir 18 grašių¹²⁰. Kartu su L. Klimowicziumi 1761 05 29 sudarė sutartį įrengti Vilniaus Šv. Kotrynos bažnyčioje vargonus už 3.000 auksinų¹²¹. Vilniuje krikštateviu minimas 1751–1780 m. 1764 11 29 prisiekė Vilniaus magistratui, minėdamas, jog yra kilęs iš Mecklenburgo kunigaikštijos (z *Miasta Szwan*), jį rekomendavo vaistininkas Michałas Kielchas¹²². 1765 m. jau minimas mokesčių surašyme (turėjo mokėti 3 auksinus)¹²³. Vedė Vilniuje du kartus: 1753 m. Margarethą Poll (mirė 1770 05 19) ir 1770 11 27 Anną Eleonorą Bienengraberin¹²⁴. Su jomis susilaukė 15 vaikų (net 9 iš jų mirė nesulaukę 3 metų): Johanno Friedricho (1754), Ludvicos Dorotheos (1756), Reginos Elisabethos (1757), Ludvicos Helenos (1759), Annos Dorotheos (1760), Christiano Jacobo (1763), Sophios Reginos (1765), Mariannos Reginos (1768), Michaelo Beniamino (1769), Michaelo Friedricho (1771), Marios Ludvicos (1772), Annos Eleonoros (1774), Johanno Martino (1776), Annos Susannos (1779), Friedricho Beniamino (1780)¹²⁵.
- Sztemberk*. 1788–1790 m. jam sumokėta 20 auksinų už Laukuvos bažnyčios vargonų remontą¹²⁶.
- Tarkiewicz Dominik*. Klecko bažnyčios klebonas pakvietė jį iš Narviliškių 1715 m., kad įrengtų naują 9 balsų pozityvą. Dirbo daugiau nei metus, už darbą jam sumokėta 400 auksinų, tiek pat kainavo kitos išlaidos (medžiagos, maistas)¹²⁷.

Tychota Jan. 1504 10 01 iš Vilniaus vyskupo gavo žemės plotą, už kurį turėjo prižiūrėti savo pastatytus vargonus Vilniaus Katedroje ir juos remontuoti¹²⁸.

Wasilewski Stephanus. Vilniuje minimas jau 1665 m¹²⁹. 1676 m. tapytojas Grzegorz Przedzimirskis skundėsi Vilniaus magistratui, kad jo sūnų Janą užpuolė vargonmeistro sūnus Josephas¹³⁰. 1677 m. kartu su žmona mokėjo mokesčius Vilniaus magistratui, t. p. minimi duktė Krystyna ir sūnus Janas (nepilnamečiai)¹³¹.

Wendt (Went, Wentt, Bentz) Marcus (Marek), vargonų meistras. Pirmą kartą minimas Vilniuje 1669 08 15, kai įsirašė į Šv. Martyno broliją. 1676 m. brolijai dovanuoja Šv. Tado paveikslą, 1677 m. – du apdangalus (mažą ir didelį) koplyčios katafalkui¹³². Mokėjo įvairius mokesčius Vilniaus magistratui: nuo 1675 m. už vandentiekį, nuo 1677 m. už degtinės varymą¹³³. 1677 m. minimas gyvenantis su savo pameistrais – Balceriu ir Jakubu¹³⁴. Vilniuje Šv. Jonų bažnyčioje su žmona Catharina 1674 10 06 krikštijo dukrą Cathariną, 1679 02 13 – sūnų Jakubą, 1682 01 06 – sūnų Gasparą¹³⁵. Paskutinį kartą Vilniuje minimas 1688 m., kai mokėjo magistratui mokesťį už vandentiekį¹³⁶. Vienintelis žinomas užsakyamas – 1675 10 14 sutartis su Vilniaus pranciškonais, pagal kurią jis bažnyčioje turėjo pastatyti vargonus už 4.000 auksinų¹³⁷. Galbūt buvo J. Wendto giminaitis.

Wendt (Wenty) Jan. Minimas Vilniuje jau 1692–1693 m¹³⁸. 1694 03 06 juo skundėsi P. Dowksza dėl neatlikto pozityvo. Tuo metu Wendtas minimas kaip sėdintis kalėjime¹³⁹. Galbūt tapatintas su 1712 m. Marienburge vargonus pastačiusiu Johannu Wendtu, atvykusiu iš Elblongo¹⁴⁰. Galbūt buvo M. Wendto giminaitis.

Witkowski. 1699 m. jam sumokėta 15 auksinų už Radviliškio bažnyčios pozityvo remontą¹⁴¹.

Wołyński Stanisław. Minimas Vilniuje 1658 m¹⁴².

Woźnicki Marcin. 1697 m. su juo sudaryta sutartis įrengti pozityvą Kodenio bažnyčiai; minimas kaip atvykęs nuo Łęcznos, prie Liublino. 1711 m. padarė 12-os registrų pozityvą koplyčiai su stebuklingu Švč. M. Marijos paveikslu; vėliau pasiliko Kodenyje, tapo burmistru¹⁴³.

Wróblewski. Minimas Gardino mokesčių surašyme 1794 m.¹⁴⁴ Galbūt Lenkijoje dirbusio Danielio Wróblewskio (1744–1800) giminaitis¹⁴⁵.

Zelle (Cel, Celè, Čelis) Arendt Gerhardt (?–1761). Vilniaus liuteronų bendruomenėje pirmą kartą minimas 1737 03 27, kai su žmona Elisabeth Grosin (m. 1769) krikštijo dukrą Anną Elisabeth. Vėliau Vilniuje susilaukė trijų sūnų: Michaelo (1738), Paulo Gerardo (1740) ir vos trejus metus tepragyvenusio Johanno Friedricho (1741)¹⁴⁶. Bendravo Vilniuje su iškiliausiu tuometiniu Vilniaus

architektu Johannu Christophu Glaubitzu, su vargonų meistru Joachimu Friedrichu Scheelu, o dar vienas vargonų meistras Nicolaus Jantzenas vedė jo dukrą (Anną Elizabethą). Minimas tarp stalių kaip mokantis mokesčius Vilniaus miesto magistratui 1740–1751 m. Beje, iš pradžių mokėjo antrą pagal dydį, vėliau – didžiausią mokesťį (4 auksinus)¹⁴⁷. Žinomi du jo darbai, dabar neišlikę: 1751–1753 m. įrengė vargonus Vilniaus liuteronams (už darbą 1753 m. gruodį jam sumokėti 1995 auksinai¹⁴⁸); 1753 m. pagal sutartį remontoavo Vilniuje Šv. Pilypo ir Jokūbo bažnyčios vargonus ir gavo 144 auksinus (18 talerių)¹⁴⁹.

Zelle (Cell) Michael (1738 – po 1789). G. A. Zelle sūnus, Vilniaus liuteronų bendruomenėje minimas 1762–1789 m¹⁵⁰. Čia su žmona Carolina Charlotta Heysin krikštijo 5 vaikus: Carlą Ephraimą Michaelį (1778), Anną Catheriną Lisabethą (1780), Johanną Friedrichą (1783), Paulį Wilhelmą Arendtą (1785), Jakubą Philippą (1789)¹⁵¹. 1780 m. statė vargonus Vilniaus Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje ir buvo apkaltintas, jog išvežinėjo alavą. Jo pameistrys J. Gryšas tai paneigė¹⁵². Tikriausiai tai jis (paminėtas tik kaip Cell) 1782 09 06 pastatė naujus 17 balsų vargonus Vilniaus Šv. Jonų bažnyčioje; už tai jam buvo atiduoti seni vargonai ir sumokėta 4.000 auksinų¹⁵³.
Zelle Paulus Gerardus (1740 – po 1786). G. A. Zelle sūnus. Darbai nežinomi, tačiau Vilniaus liuteronų bendruomenėje, kurioje minimas 1768, 1774–1786 metais, įvardijamas kaip vargonų meistras¹⁵⁴. 1774 11 24 susituokė su Anna Elisabeth Seyfertin, su kuria Vilniuje krikštijo 7 vaikus (Anną Reginą – 1776, Johanną George – 1778, Susanną Ludovicą – 1779, Susanną Ludovicą – 1780, Caroliną Elisabeth – 1782, Susanną Ludovicą – 1784, Paulų Gerhardą – 1786)¹⁵⁵; iš jų tik pirmagimė nemirė būdama mažametė.

Gauta
2001 04 02

Nuorodos

- 1 E. Łopaciński, *Materiały do dziejów rzemiosła artystycznego w Wielkim Księstwie Litewskim (XV–XIX w.)*, Warszawa, 1946.
- 2 *Biblioteka Narodowa w Warszawie* (toliau – BN), II 10648, t. 2, l. 219–227.
- 3 J. Galicz, O organach w Wilnie, *Ruch muzyczny*, Wilno, 1861, Nr. 8–9.
- 4 K. Kaveckas, Vargonai Lietuvoje, *Muzikos barai*, 1938, Nr. 3, p. 65–66.
- 5 J. Matusas, Lietuvių liaudies muzika iki XVI a., *Kultūra*, 1941, Nr. 3.
- 6 Zenonas Ivinskis, Liaudies ir liturginis giedojimas Lietuvoje (XVI–XVII a.), *Rinktiniai raštai*, t. 4, Roma, 1984, p. 441–455. (Pirmą kartą spausdinta: *Laiškai lie*

- tuviam, 1954, Nr. 7, p. 204–210 ir Nr. 8, p. 229–236; t. p. vokiška versija: Kirchengesang in Litauen XVI–XVIII Jh., *Commentationes Balticae*, Bd. 1, Bonn, 1953, S. 69–106.) A. Ciechanowiecki, Przyczynki do dziejów kultury muzycznej w Polsce XVII i XVIII w., *Ruch muzyczny*, 1958, Nr. 8.
- ⁷ Juozas Žilevičius, Vargonų statyba Lietuvoje, *Lietuvių enciklopedija*, Bostonas, 1966, t. 33, p. 131; Rimantas Gučas, Vargonai, *Lietuviškoji enciklopedija*, t. 12, V., 1984, p. 85; Jūratė Lansbergytė, Vargonininkai, *Tarybų Lietuvos enciklopedija*, t. 4, V., p. 456.
- ⁸ G. Mizgalski, Organiści i organmistrze polscy jako źródło rozprzestrzenienia muzyki profesjonalnej na teren polski do końca XVIII, *PNIM*, t. 1, Warszawa, 1961, s. 58–181.
- ⁹ J. Gołos, *Polskie organy i muzyka organowa*, Warszawa, 1972. (I leidimas: *Zarys historii budowy organów w Polsce*, ser.: *Z dziejów muzyki polskiej*, Nr. 12, Bydgoszcz, 1966.)
- ¹⁰ P. Reklaitis, Vargonų dirbėjai ir vargonai Lietuvoje XVIII–XIX a., *Prarastosios Lietuvos pėdsakų paieška*, Vilnius, 1999, p. 247–257. (Pirmą kartą sp. *Aidai*, 1967, Nr. 10.)
- ¹¹ E. Smulikowska, *Prospekty organowe w dawnej Polsce*, Wrocław, 1989.
- ¹² A. Grickevičius, *Vargonai Lietuvos katalikų bažnyčiose iki kontrreformacijos pergalės (XVII a. vidurys)*, diplominis darbas, VU Istorijos fakultetas, 1989.
- ¹³ У. Неўдаха, *Cantantibus organis*, Минск, 1999. Priede Nr. 1 (p. 97–115) pateikiamos žinutės apie pastatytus vargonus, vargonininkus arba vargonų meistrus (1418–1914 m.). Priede Nr. 2 (p. 116–128) pateikiami vargoninės muzikos natų pavyzdžiai. Priede Nr. 3 (p. 129–161) įtraukti Baltarusijos bažnyčiose išlikusių senų vargonų aprašymai (iš viso 90 bažn.).
- ¹⁴ R. Janonienė, Vilniaus bernardinų bažnyčios vargonai, *Kultūros paminklai*, Nr. 5, Vilnius, 1998, p. 135–142. M. Zgliński, Wokół prospektu organowego kościoła OO. Bernardynów w Kretyndze, *Sztuka kresów wschodnich*, t. 3, Kraków, 1998, s. 321–327. M. Zgliński, Organmistrz, snycerz, stolarz, inwestor, *Przegląd wschodni*, 1999, t. 6, z. 2, s. 289–298. (Dar pora straipsnių atiduota spaudai.)
- ¹⁵ *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *VUB RS*), F. 57–B-53, b. 892; *Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau – *MAB RS*), f. 43, b. 204, Nr. 305.
- ¹⁶ *VUB RS*, F. 57–B-53, b. 40, l. 166–173, 211–215, 139–145, 185–192, 229–236.
- ¹⁷ *VUB RS*, F. 57–B-53, b. 262, l. 3r–6r.
- ¹⁸ *Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas* (toliau – *KAKA*), b. 137, l. 103v.
- ¹⁹ *Biblioteka Czartoryskich w Krakowie* (toliau – *BC*), 3238/IV, p. 26.
- ²⁰ S. Samalavičius, Vilniaus miestiečio būsto atributika XVII–XVIII a. šaltiniuose, *Architektūros paminklai*, Nr. 5, 1979, p. 18.
- ²¹ *VUB RS*, f. 4, b. 3834, l. 37v, 54r; *KAKA*, b. 137, l. 165r; *VUB RS*, f. 4, b. 2407, nenumėruota; *VUB RS*, f. 4, b. 1339, nenumėruota.
- ²² *MAB RS*, f. 43, b. 20971, l. 75v, 79r, 84v. Tiesa, čia vargonininko paslaugomis naudojosi ir brolija.
- ²³ *MAB RS*, f. 43, b. 217, l. 81v.
- ²⁴ *KAKA*, b. 138, l. 33v.
- ²⁵ *Baltarusijos nacionalinis istorijos archyvas* (toliau – *BNIA*), f. 1781, ap. 27, b. 220, l. 141v. Remontas kainavo 54 auksinus. Įdomu tik, kad tuometinis vargonininkas per metus tegaudavo 50 auksinų ir pietus kiekvieną dieną.
- ²⁶ *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 293, l. 10v.
- ²⁷ W. Renkewitz, J. Janca, *Geschichte der Orgelbau. Kunst in Ost und Westpreussen von 133 bis 1944*, Wuerzburg, 1984, Bd. 1.
- ²⁸ E. Smulikowska, ten pat, s. 127; M. Morelowski, Uzupełnienia do artykułu o snycerze Gędowskim, *Prace i materiały sprawodawcze sekcji historii sztuki towarzystwa przyjaciół nauk w Wilnie*, t. 3, Wilno, 1938–1939, s. 371–376.
- ²⁹ *MAB RS*, f. 273, b. 3582, l. 27r. Klebonui išlaidos meistrui atsiėjo 800 auksinų.
- ³⁰ *VUB RS*, F. 57–B-53, b. 225, l. 2r.
- ³¹ *VUB RS*, F. 57–B-53, b. 991.
- ³² 1726 11 13 Širvintų bažnyčios vizitacijoje minima, kad pozityvas atiduotas remontuoti į Vilnių (*VUB RS*, F. 57–B-53, b. 1229, l. 33–36).
- ³³ *BNIA*, f. 1781, ap. 27, b. 220, l. 141v.
- ³⁴ *MAB RS*, f. 43, b. 216, l. 351r.
- ³⁵ *VUB RS*, F. 57–B-53, b. 40, l. 229–36.
- ³⁶ *KAKA*, b. 136, l. 32v.
- ³⁷ *LVIA*, f. 694, ap. 1, b. 3970, l. 217–30.
- ³⁸ *VUB RS*, f. 4, b. 3843, l. 191r.
- ³⁹ *KAKA*, b. 137, l. 132v–133v.
- ⁴⁰ *KAKA*, b. 89, l. 125–126; *VUB RS*, F. 57–B-53, b. 692; b. 1229, l. 12–15.
- ⁴¹ *LVIA*, f. 669, ap. 2, b. 230, l. 152v; *BNIA*, f. 1781, ap. 27, b. 213, l. 93–97.
- ⁴² *MAB RS*, f. 136, b. 5, l. 10r.
- ⁴³ *LVIA*, f. 1008, ap. 1, b. 65. Įdomu, kad aukos vargonų statybai buvo renkamos ne tik Vilniaus liuteronų bendruomenėje, bet ir Karaliaučiuje bei Gdanske.
- ⁴⁴ R. Janonienė, ten pat, 142.
- ⁴⁵ *VUB RS*, f. 4, b. 2445 a, nenumėruota. N. Jantzonui už priežiūrą mokėta kasmet po 80 auksinų.
- ⁴⁶ Elžbieta Koppelmanówna 1639 m. minima kaip Vilniaus pirklio Jano Gauterio žmona (*MAB RS*, f. 43, b. 218, l. 347v). Taip pat meistras C. Kragolius, nuolat gyvenantis Vilniuje nuo XVII a. pradžios, šaltiniuose dar dažnai vadinamas ir vargonininku, o tai reikštų, jog šalia meistrystės vertėsi ir grojimu.
- ⁴⁷ Išlikusios Vilniaus evangelikų liuteronų krikšto, santuokų ir mirties metrikos leidžia tiksliai nustatyti meistrų tarpusavio giminystės ryšius ir bendravimą.
- ⁴⁸ Kalbant apie Vilniaus miestiečių bendruomenę, tai siejasi visų pirma su XVIII a., o ne su dažnai minimu XVII a. Kaip konfesinio sutarimo pavyzdį galima pateikti 1740 09 19 santuoką Šv. Ignoto bažnyčioje: katalikas Joannes Fridericus Fogelis vedė kalvinistę našlę Anną Christianą Lehnertin. Sutuokė kun. Joannes Hartmannas SJ., santuoką liudijo katalikai Andreas Euerle ir Joannes Georgius Lehner, kalvinistas drožėjas Carolus Freseris ir liuteronas Jacobus Feldtmanas (*LVIA*, f. 1135, ap. 4, b. 483, l. 10r). Tokių santuokų ypač pagausėjo Vilniuje nuo XVIII a. 5-ojo dešimtmečio pradžios.
- ⁴⁹ Pakanka prisiminti architektą J. Ch. Glaubitzą, dirbusį daugeliui katalikų bažnyčių Vilniuje.

- ⁵⁰ J. Gołos, ten pat, s. 268.
- ⁵¹ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 33, l. 32v.
- ⁵² *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 361, l. 44v.
- ⁵³ Biblioteka Narodowa w Warszawie (toliau – *BN*), II 10648, t. 2, l. 224.
- ⁵⁴ E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 1014.
- ⁵⁵ *BN*, II 10648, t. 2, l. 125; E. Łopaciński, ten pat, poz. 514.
- ⁵⁶ M. Morelowski, ten pat, s. 308.
- ⁵⁷ J. Gołos, ten pat, s. 347; E. Smulikowska, ten pat, s. 126.
- ⁵⁸ J. Gołos, ten pat, s. 52, 270; E. Smulikowska, ten pat, s. 207.
- ⁵⁹ Tai liudija palikta signatūra ant paties instrumento. Plg. J. Gołos, ten pat, s. 372. Naujauši lenkų ir vokiečių tyrinėjimai atmeta tokio istorinio asmens egzistavimo galimybę. Už šią pastabą esu dėkingas kolegai Maciejui Zglińskiui.
- ⁶⁰ E. Smulikowska, ten pat, s. 126; W. Renkewitz, J. Janca, ten pat, s. 219–233.
- ⁶¹ *LVIA*, SA-5144, l. 267; už nuorodą dėkoju kolegei Aukse Vičkieni.
- ⁶² E. Łopaciński, *Nieznane dane archiwalne i wiadomości źródłowe do historii sztuki Wilna i BWX Litewskiego od XVII do początków XIX w., Prace i materiały sprawodawcze sekcji historii sztuki towarzystwa przyjaciół nauk w Wilnie*, t. 3, Wilno, 1938–1939, s. 326.
- ⁶³ K. Čerbulėnas, A. Baliulis, *Tytuvėnų architektūros ansamblis*, Vilnius, 1987, p. 56; J. Gołos, ten pat, s. 270.
- ⁶⁴ *BN*, II 10648, t. 2, l. 221; *LVIA*, SA-625, l. 42r.
- ⁶⁵ *LVIA*, f. 1135, ap. 4, b. 483, l. 18r; M. Drygalskis dar minimas ten pat santuokos liudininku 1776 05 16.
- ⁶⁶ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 241.
- ⁶⁷ *Alsėdžių parapiinės bažnyčios archyvas*. 1764–1858 m. išlaidos, nenumeruota.
- ⁶⁸ J. Gołos, ten pat, s. 272; W. Renkewitz, J. Janca, ten pat, s. 297–298.
- ⁶⁹ *LVIA*, f. 669, ap. 2, b. 264, l. 66v; *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 22v.
- ⁷⁰ *LVIA*, f. 669, ap. 2, b. 230, l. 190r.
- ⁷¹ E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 153.
- ⁷² *LVIA*, SA-5234, l. 12v–13r.
- ⁷³ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 151v, 156v, 158r, 182v, 162v, 168v; b. 21, l. 47v.
- ⁷⁴ *BN*, II 10648, t. 2, l. 224.
- ⁷⁵ *VUB RS*, f. 4, b. 2333, nenumeruota.
- ⁷⁶ J. Gołos, ten pat, s. 274.
- ⁷⁷ W. Urban, S. Lūžys, *Cracovia lithuanorum saeculis XIV–XVI*. Vilnius, 1999, p. 100; Plg. E. Smulikowska, ten pat, s. 120.
- ⁷⁸ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 33, l. 32v.
- ⁷⁹ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 153v, 264v, 179v, 182v.
- ⁸⁰ *BN*, II 10648, t. 2, l. 224–225.
- ⁸¹ *LVIA*, f. 1008, ap. 1, b. 65, l. 6r. Galbūt jis minimas krikštatiėviu Vilniuje jau 1746 08 09, liuteronų bažnyčioje krikštijant George Christoph Engel sūnų. Deja, po to žinios apie jį nutrūksta iki 1752 m. (*LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 45r).
- ⁸² *LVIA*, SA-5142, l. 511. Vėliau minimas miesto bendruomenėje – 1765 m. mokėjo mokesčius Vilniuje (turėjo mokėti 3 auksinus) kartu su vargonų meistrais F. Szelliu, L. Klimowiczium, M. Drygalskiu (*LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 241). 1775 02 09 Jansonas atsisakė Vilniaus miesto išdininko pareigų visam laikui, sumokėdamas į
- iždą už tai 5 raudonuosius auksinus (*LVIA*, SA-5144, l. 267).
- ⁸³ *Archiwum OO. Bernardynów w Krakowie*, S-wi-9, p. 203; R. Janonienė, ten pat, p. 136–142; E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 858.
- ⁸⁴ V. Čibulskas, *Linkuvos bažnyčios medžio drožybos stilistinė raida, Nuo gotikos iki romantizmo*, Vilnius, 1992, p. 135.
- ⁸⁵ *MAB RS*, f. 18, b. 191, p. 38.
- ⁸⁶ E. Smulikowska, ten pat, s. 124.
- ⁸⁷ S. Samalavičius, ten pat, p. 17–18, plg. *LVIA*, SA-5150, l. 314v–315.
- ⁸⁸ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 70r.
- ⁸⁹ J. Gołos, ten pat, s. 276.
- ⁹⁰ *Literatūros ir meno archyvas* (toliau – *LMA*), f. 541, ap. 1, b. 96 (V. Drėmos išrašai), l. 9v; plg. *VUB RS*, f. 5, b. 1288a, l. 41v.
- ⁹¹ *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 429, l. 37r.
- ⁹² *VUB RS*, f. 5, b. 1288a, l. 37v.
- ⁹³ *LVIA*, f. 1008, ap. 1, b. 65, l. 6r.
- ⁹⁴ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 65r.
- ⁹⁵ S. Dąbrowski, *Odbudowa kościoła Św. Katarzyny, Biuletyn Historii Sztuki i Kultury*, 1934, Nr. 3, s. 222–224, (plg. E. Smulikowska, ten pat, s. 123); *Żarnowieco benediktinių vienuolyno archyvas*, C 39, Vilniaus benediktinių statybų išlaidos 1739–1899 m. Už išrašus iš šio archyvo dėkoju kolegei Aukse Vičkieni.
- ⁹⁶ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 241; *BN*, II 10648, t. 2, l. 224. Trūksta žinių apie veiklą 1765–1794 m.
- ⁹⁷ W. Renkewitz, J. Janca, ten pat, s. 10, 72–73, 86.
- ⁹⁸ *MAB RS*, f. 43, b. 215, l. 235v, 242v, 266v; *BN*, mf. 13783, s. 333.
- ⁹⁹ *VUB RS*, f. 5, b. 1288a, l. 37r.
- ¹⁰⁰ 1632 m. minimas kaip vargonininkas; 1637 02 06 pirko namą jurisdikoje; 1648 05 18 minimas byloje liudininku (*MAB RS*, f. 43, b. 217, l. 232v; b. 218, l. 298v; b. 220, l. 492).
- ¹⁰¹ P. Karge, *Zur Geschichte des Deutschtums in Wilna und Kaunen, Koenigsberg*, 1917, S. 70. Čia Cornelščina Gertruda įvardijama kaip meistro žmona.
- ¹⁰² R. Janonienė, ten pat, p. 135.
- ¹⁰³ *LVIA*, SA-5102, l. 795v. Galbūt tas pats dirbo dar 1651 m. Varšuvos valdovų rūmuose (žr. J. Gołos, ten pat, s. 279).
- ¹⁰⁴ E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 199; *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 19, l. 30v; b. 23, l. 30r; b. 24, l. 30r; b. 25, l. 35v.
- ¹⁰⁵ *VUB RS*, f. 4, b. 1888, nenumeruota.
- ¹⁰⁶ *Archiwum głównych akt dawnych w Warszawie* (toliau – *AGAD*), dz. II, Nr. 324, p. 399.
- ¹⁰⁷ E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 693.
- ¹⁰⁸ *AGAD, AR*, dz. II, Nr. 324, p. 237–245.
- ¹⁰⁹ R. Janonienė, ten pat, p. 135; E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 703.
- ¹¹⁰ *VUB RS*, f. 4, b. 3871, l. 304v. plg. E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 711.
- ¹¹¹ *BNIA*, f. 964, ap. 7, b. 572, l. 109; plg. J. Gołos, ten pat, s. 282.
- ¹¹² *VUB RS*, f. 4, b. 2958, l. 42v.
- ¹¹³ *BN*, II 10648, t. 2, l. 224.
- ¹¹⁴ *VUB RS*, F. 57–B-53, b. 542.
- ¹¹⁵ *BN*, II 10648, t. 2, l. 224.
- ¹¹⁶ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 260v, 155v, 161r, 170v.

- ¹¹⁷ E. Łopaciński, *Nieznane ...*, s. 326.
- ¹¹⁸ *BN*, II 10648, t. 2, l. 224.
- ¹¹⁹ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 15, l. 223. Žmona mirė 9 dienomis anksčiau.
- ¹²⁰ *LVIA*, f. 1008, ap. 1, b. 65, l. 4r.
- ¹²¹ S. Dąbrowski, ten pat, s. 222–224; *Žamovieco benediktinių vienuolyno archyvas*, C 39, Vilniaus benediktinių statybų išlaidos 1739–1899.
- ¹²² *LVIA*, SA-5142, l. 498. Už nuorodą dėkoju kolegei Aukse Vičkieni.
- ¹²³ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 241.
- ¹²⁴ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 20, l. 6r; b. 14, l. 296v, 255v.
- ¹²⁵ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 65r, 69r, 73r, 75v, 82v, 93v, 98r, 104v, 106v, 111r, 113r, 116r, 123v, 129v, 133v.
- ¹²⁶ *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 375, l. 168r.
- ¹²⁷ *MAB RS*, f. 273, b. 3582, l. 27r.
- ¹²⁸ *Codex Diplomaticus Ecclesiae Cathedralis nec non Dioceseos Vilnensis*, vol. 1 (1387–1507), wyd. Ks. J. Fiłajek i Wł. Semkowicz, Kraków, 1948, dok. 696.
- ¹²⁹ *LVIA*, SA-5102, l. 744v, 748r.
- ¹³⁰ *LVIA*, SA-5337, l. 123r.
- ¹³¹ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 33, l. 16r.
- ¹³² *VUB RS*, f. 5, b. 1288a, l. 38r, 100v. Ankstesnė veikla nežinoma. Galbūt giminiavosi su Moritzu (Mauritius) Wendtu, dariusiu vargonus Karaliaučiuje 1622–1623 (W. Renkewitz, J. Janca, ten pat, s. 172).
- ¹³³ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 30, l. 24r etc.; b. 32, l. 25v etc.
- ¹³⁴ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 33, l. 32v.
- ¹³⁵ *LVIA*, f. 604, ap. 19, b. 96, l. 153v; M. Brensztejn, *Zarys dziejów ludwisarstwa na ziemiach B. Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Wilno, 1924, s. 173–174.
- ¹³⁶ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 46, l. 18r.
- ¹³⁷ *VUB RS*, f. 4, b. 3843, l. 191r.
- ¹³⁸ *LVIA*, SA-5118, l. 265r; SA-5341, l. 132r, 135r.
- ¹³⁹ *LVIA*, SA-625, l. 42r; E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 461.
- ¹⁴⁰ W. Renkewitz, J. Janca, ten pat, s. 174.
- ¹⁴¹ *LVIA*, f. 1671, ap. 4, b. 429, l. 18.
- ¹⁴² E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 170.
- ¹⁴³ M. et W. Boberscy, W kręgu fundacji Jana Fryderyka Sapięhy (1680–1751), *Od Padwy do Zamościa*, Warszawa, 1993, s. 234, 236–237.
- ¹⁴⁴ Spis mieszkańców Grodna z 1794 r., *Grodno w XVIII wieku. Miasto i ludność*, Białystok, 1997, s. 74.
- ¹⁴⁵ J. Gołos, ten pat, s. 290.
- ¹⁴⁶ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 25v, 28v, 31r, 35v, 313v.
- ¹⁴⁷ *LVIA*, f. 458, ap. 1, b. 139, 147, 154, 159, 160, 166, 173, 181, 186, 191; už nuorodas dėkoju kolegei Linai Balaišytei. Kaip Vilniaus miestietis minimas ir 1763 m. (*BN*, II 10648, t. 2, l. 219).

¹⁴⁸ *LVIA*, f. 1008, ap. 1, b. 65, l. 8r.

¹⁴⁹ *VUB RS*, f. 4, b. 2502, l. 3r, 14r; plg. E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 795.

¹⁵⁰ Pirmą kartą 1762 02 22, regis, minimas dar pameistriu – *Orgelb[auer]g[esel]* (?) (*LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 88v).

¹⁵¹ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 128v, 135r, 141v, 148v, 158r.

¹⁵² *BN*, II 10648, t. 2, l. 219; plg. *LVIA*, SA-5234, l. 12v–13r, 14r.

¹⁵³ E. Łopaciński, *Materiały do dziejow...*, poz. 947.

¹⁵⁴ Pirmą kartą vargonų meistru (*Orgelbauer*) minimas 1775 m. (*LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 104v, 117r, 313r).

¹⁵⁵ *LVIA*, f. 1218, ap. 1, b. 14, l. 256r, 120r, 126v, 131v, 134v, 137v, 144v, 151v.

Mindaugas Paknys

MAKERS OF ORGAN INSTRUMENTS OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA

S u m m a r y

Although the issue of the makers of organ instruments of the Grand Duchy of Lithuania (GDL) was not separately covered in literature, their surnames are quite frequent there. The article aims to collect all the makers of organ instruments mentioned both in historiography and in historical sources. The surnames and brief descriptions of their lives and activity are provided at the end of the article (item 51). The article endeavors to indicate and highlight the issues supported by historical examples important for investigations, rather than generalize the information recorded by historical sources. Attention is drawn to the proliferation of organ instruments and organists as far back as the 16th century in GDL as well as the samples to show the sizes of organ instruments recorded in the 17th century. The separation of a maker of organ instruments from an organist dates back to the 16th century. The prices mentioned in historical sources of the 17–18th centuries and a great variety thereof, depending on the size and quality of an organ instrument are a separate point in this article. Description of the makers of organ instruments of Vilnius also falls under a separate point, and a group of three Lutheran families (Zelle, Scheel and Jantzson) predominant not only in Vilnius is distinguished. The issues raised in the article can be expedient for further investigation both into the history of organ instruments and musical culture of GDL.